

นิพนธ์ต้นฉบับ

การศึกษาแนวคิดและรูปแบบตะวันตกที่ปรากฏ ในงานออกแบบตกแต่งภายในพระอารามหลวง ทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว A Study of the Concepts and Styles of the European in Interior Decoration of the Royal Monasteries during the Reign of King Rama V.

ธนาพร ทศานนท์¹
Tanaporn Dasánanda

บทคัดย่อ

ผลการวิจัยนี้เพื่อศึกษาแนวความคิดซึ่งเป็นกรอบในการกำหนดรูปแบบ สำหรับการออกแบบ ตกแต่งภายใน รวมถึงการศึกษารูปแบบตะวันตกที่ปรากฏในงานออกแบบตกแต่งภายในพระอารามหลวง ทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเป็นช่วงเวลา ที่มีการเปลี่ยนแปลงในบริบททางวัฒนธรรมของสังคมไทยสู่สังคมสมัยใหม่ ทั้งกลไกในการปรับเปลี่ยน คตินิยมสยามในช่วงระหว่างเวลาดังกล่าว ประกอบกับความผันผวนของวิกฤตการณ์ประเทศอาณานิคมภายใต้ปีกแห่งอารยธรรมตะวันตกเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้อาจเป็นปัจจัยในการกำหนดแนวคิดซึ่งได้ก่อให้เกิดรูปแบบเฉพาะของงานออกแบบตกแต่งที่ปรากฏภายในพระอุโบสถของพระอารามหลวง ในช่วง ระยะเวลาดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบตะวันตกที่ปรากฏภายในพระอุโบสถของ พระอารามหลวง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์ ในเขต กรุงเทพมหานครทั้ง 4 แห่ง โดยการรวบรวมข้อมูลเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลลักษณะรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม และรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบ ในงานออกแบบตกแต่งภายในพระอุโบสถของพระอารามหลวง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสังเกต การสำรวจ การบันทึกภาพ การสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย เพื่อรับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ จากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปกรรมและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ทั้งนี้เพื่อเป็น แนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า แนวคิดที่นำมาใช้เป็นกรอบกำหนดรูปแบบในการออกแบบตกแต่ง ภายในนั้น ประกอบด้วยสองปัจจัยหลักคือ ความเปลี่ยนแปลงแนวคิดคตินิยมของสังคมไทยและแนวทาง การบริหารประเทศแบบยอมรับ เรียนรู้และปรับตน เพื่อดำรงไว้ซึ่งความมีอธิปไตยเหนือดินแดนสยาม โดยการเลือกวิธีการสื่อความ

¹คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาวิชาการออกแบบภายใน มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

หมายเชิงสัญลักษณ์ในอำนาจอธิปไตย ซึ่งแสดงออกด้วยการผสมผสาน สุนทรียศาสตร์ทางความงามระหว่างสยามนิยมร่วมกับประเพณีนิยม โดยมีการใช้รูปแบบตะวันตกใน งานออกแบบภายในที่หลากหลายไม่เฉพาะเจาะจงรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น รูปแบบนีโอโกธิค รูปแบบนีโอคลาสสิก รูปแบบนีโอเรเนซองส์และรูปแบบนีโอ바로คผสมผสานกับรูปแบบไทยประเพณี

คำสำคัญ: พระอารามหลวง; พระอุโบสถ; สมัยรัชกาลที่ 5; แนวคิด รูปแบบตะวันตก

Abstract

The research is to study concepts design which framework of design patterns in interior decoration and study European styles appeared in interior decoration of the Royal Monasteries during the reign of King Rama V. A period of time is Thai culture and sociality had been transformed into modernization. Also ideology of Siam peoples is during to changing point. A colonial crisis fluctuation was underneath the wings of western civilization. For all these reasons that factor of concepts design. Which the characteristic of interior decoration is visible the hall of Royal Monasteries that period.

The main purpose of this research is study a concepts and European styles in interior decoration the hall of Royal Monasteries. The King Rama V founded 4 places in Bangkok. Through researcher compile data of occurrence a history of that period. Include compile data the characteristics of architecture and detail of element in interior decoration the hall of Royal Monasteries. A research methodology is observation, survey, photo record, interview and focus group discussion guided and suggestion by history of art professor and history of architectural professor to guidelines for analysis research.

As a result, the concept design interior decoration was includes two factor. One: Tradition ideology of Siam peoples about cosmology was changing. Two: The reign of King Rama V administer to acknowledged and integrated western knowledge and adjust to maintain the independence on Siam territory. Which Interpretation Methods of sovereignty as symbolic. Those are combination which aesthetics both Siam preference and Siam Tradition. Which are design several western styles in interior decoration. Not only one style but also several styles such as Neo - Gothic, Neo Classic, Neo - Renaissance and Neo - Baroque was integrated which Thai tradition Style.

Keyword: Royal Monasteries, Royal Chapel, The Reign of King Rama V., Concepts, Styles of the European

1. บทนำ

แนวทางการพัฒนาประเทศนั้นไม่มีมติที่หลากหลาย ทั้งอาจเกิดจากวิวัฒนาการทางสังคมนั่นเอง หรืออาจเกิดจากวิวัฒนาการร่วมในการเรียนรู้กระบวนการความคิดจากวัฒนธรรมอื่นเป็นการรับอิทธิพลจาก ชาติต่าง ๆ แล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นตน โดยแสดงออกผ่านกระบวนการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต งานศิลปกรรม และงานสถาปัตยกรรม จากหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ไม่ตรีระหว่างสยามกับชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวตะวันตก ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีหลักฐานการส่งราชทูตไทยไปยังประเทศ ฝรั่งเศสทั้งยังปรากฏงานสถาปัตยกรรมในจังหวัดลพบุรี ซึ่งสะท้อนรูปแบบสถาปัตยกรรมอย่างตะวันตก หลายแห่งและการรับอิทธิพลเทคนิคการก่อสร้างอาคารและงานระบบวิศวกรรมต่าง ๆ จากชาวตะวันตกแม้ จะมีช่วงระยะเวลา

ที่สยามมิได้มีสัมพันธไมตรีกับชาวตะวันตกในระหว่างรอยต่อปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาครั้งพอเข้าสู่สมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้ปรากฏความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับชาติต่าง ๆ เช่นการตั้งชุมชนกุฎีจีนซึ่งเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติมีการสร้างศาสนสถานหลายแห่ง ในชุมชนเช่นวัดช่างดาครูสุศาลเจ้าเกียนอันเกง มัสยิดคลองบางหลวง และวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

ฉะนั้นการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากชาติต่างๆจึงปรากฏเรื่อยมาในสังคมสยามทั้งวิถีการดำเนินชีวิต รวมถึงการแสดงออกต่องานศิลปกรรมรูปแบบต่าง ๆ เช่นงานด้านจิตรกรรม งานประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เป็นช่วงเวลาซึ่งชาว ตะวันตก เริ่มมีบทบาทมากในคาบสมุทรมอินโดจีนรวมทั้งเริ่มมีบทบาทในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นงาน ศิลปกรรมซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตกในระยะนี้เห็นได้ชัดจากความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของงานจิตรกรรมฝาผนังโดยมีการแสดงออกในเรื่องเทคนิควิธีการตามแบบอย่างงานจิตรกรรมตะวันตก ทั้งยัง มีการแสดงออกในด้านเนื้อหาเรื่องราวซึ่งมีชาวตะวันตกเป็นฉากร่วมในสังคมไทย ต่อเนื่องมายังรัชสมัย ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมหลาย อย่างจากการดำเนินนโยบายด้านการบริหาร เพื่อให้สอดคล้องกับอิทธิพลชาติตะวันตกในคาบสมุทรม อินโดจีน ก่อให้เกิดการพัฒนาสร้างสรรค์ การริเริ่มโครงการต่าง ๆ เช่น การคมนาคม การแพทย์และ การศึกษา การเรียนรู้วิทยาการใหม่ซึ่งส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในงานศิลปกรรม งานออกแบบ สถาปัตยกรรมและงานออกแบบตกแต่งภายใน ได้ปรากฏการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมหลากหลาย ประเภท อาทิ สถานพยาบาล สถานที่ราชการและสถานศึกษา ไม่เพียงแต่การสร้างอาคารเพื่อ ตอบสนองหน้าที่ใช้สอยแบบใหม่ ในช่วงรัชสมัยการปกครองของพระองค์ได้ทรงสถาปนาบูรณะและทรง ปฏิสังขรณ์วัดและพระอารามมากกว่า 37 แห่ง ทั้งนี้ยังปรากฏการแสดงออกโดยการผสมผสานรูปแบบ อิทธิพลจากตะวันตกโดยเฉพาะพระอารามหลวงทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์ ซึ่งมีผู้ศึกษาวิจัยลักษณะ ทางสถาปัตยกรรมไว้บ้างแล้วแต่ยังไม่มีการศึกษาในรูปแบบลักษณะเฉพาะของงานออกแบบ ตกแต่งภายใน รวมถึงยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดซึ่งเป็นที่มาของการปรากฏรูปแบบในการออกแบบภายในพระอารามหลวงในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

ดังนั้นการศึกษาลักษณะรูปแบบของงานออกแบบตกแต่งภายในพระอารามหลวงทรงสถาปนา และปฏิสังขรณ์ในรัชสมัยการปกครองแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเกิดประโยชน์ ต่อกระบวนการเรียนรู้และความเข้าใจในวิวัฒนาการของงานออกแบบตกแต่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 ศึกษาแนวความคิดในการออกแบบอันเป็นที่มาของรูปแบบการตกแต่งภายในพระอุโบสถของ พระอารามหลวง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์ในรัชสมัย แห่งการปกครอง

2.2 ศึกษารูปแบบตะวันตกที่ปรากฏในการตกแต่งภายในพระอุโบสถของพระอารามหลวง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์ในรัชสมัยแห่งการปกครอง

3. ประโยชน์ของการวิจัย

3.1 เพื่อทราบถึงแนวความคิด ซึ่งเป็นกรอบของการออกแบบตกแต่งภายใน พระอุโบสถของ พระอารามหลวง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์ในรัชสมัย แห่ง การปกครอง

3.2 เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบตะวันตก ที่ปรากฏในงานออกแบบตกแต่งภายในพระอุโบสถ พระอารามหลวง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์ ในรัชสมัย แห่ง การปกครอง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงเค้าโครงแนวความคิด และการปรากฏรูปแบบตะวันตก ในงาน ออกแบบตกแต่งภายใน เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาระบบการเรียนรู้อีกเกี่ยวกับการประยุกต์ และการผสม ผสานวัฒนธรรมที่หลากหลายบนรากฐานอัตลักษณ์ความเป็นไทย ทั้งยังเป็นแนวทางใน การศึกษาถึง วิวัฒนาการของงานออกแบบตกแต่งภายในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

4. ขอบเขตการวิจัย

ในรัชสมัยการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 -2453) รวม ระยะเวลา 42 ปี ได้ทรงสถาปนาพระอารามทั้งหมด 6 แห่ง และปฏิสังขรณ์พระอารามมากกว่า 37 แห่ง ทั้งนี้ได้ กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาเฉพาะพระอารามที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยพระอารามทรง ปฏิสังขรณ์ ได้เลือกเฉพาะการปฏิสังขรณ์ที่มีลักษณะคล้ายกับการสถาปนา คือเป็นการซ่อมแซมลักษณะ สร้างใหม่เกือบ ทั้งหมด เนื่องจากการสร้างอาคารใหม่สามารถสะท้อนแนวคิดในช่วงเวลาดังกล่าวได้ ชัดเจนกว่าและศึกษา เฉพาะพระอุโบสถเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวมีการสร้างพระวิหารลดน้อยลง จากข้อกำหนดขอบเขตการ วิจัยดังกล่าวพระอารามหลวงทรงสถาปนามีจำนวน 2 แห่ง คือ

1. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ใน เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร
2. วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ในเขต ป้อมปราบศัตรูพ่าย จังหวัดกรุงเทพมหานคร

พระอารามหลวงทรงปฏิสังขรณ์ที่มีลักษณะคล้ายกับการสถาปนาคือการสร้างใหม่เกือบทั้งหมด ซึ่งอยู่ในขอบเขตการศึกษาที่กำหนดมีจำนวน 2 แห่ง คือ

1. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ในเขตดุสิต จังหวัดกรุงเทพมหานคร
2. วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ในเขตดุสิต จังหวัดกรุงเทพมหานคร

โดยสรุปพระอารามหลวงซึ่งอยู่ในขอบเขตของการวิจัยนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 4 แห่ง ดังกล่าวแล้ว

5. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

5.1 ข้อมูลภาคเอกสาร เป็นการรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ ตำรา หนังสือ บทความ เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงวิชาการ ข้อมูล บางส่วนทาง เว็บไซต์จากหน่วยงานราชการและสถาบันการศึกษาในประเด็นต่างๆ คือ

5.1.1 ประวัติความเป็นมาและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม ซึ่งได้รับอิทธิพลแบบอย่างตะวันตกที่ปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงยุคต้นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

5.1.2 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ตั้งแต่ รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) จนกระทั่งเข้าสู่รัชสมัยของพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ปัจจัยทางด้านการเมืองและการปกครองในช่วงระยะเวลาซึ่งชาติตะวันตกมีอิทธิพลในคาบสมุทรอินโดจีน น่าจะมีผลกระทบต่อรูปแบบของงานศิลปกรรม งานสถาปัตยกรรมและงานออกแบบภายในในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

5.1.3 การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรม และงานออกแบบภายในที่ปรากฏภายใน ประเทศซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จประพาสในรัชสมัยแห่งการปกครอง

5.1.4 การศึกษาประวัติความเป็นมาและข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะรูปแบบของ พระอุโบสถ ในพระอารามหลวงที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 แห่ง ในด้านต่างๆ ดังนี้ คือ ความเป็นมาในการ ริเริ่มก่อตั้งพระอารามหลวง การปรับเปลี่ยนและการบูรณะพระอุโบสถ ข้อมูลเกี่ยวกับสถาปนิก และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบตกแต่งภายในพระอุโบสถ เพื่อศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับที่มาของ แนวความคิดในการออกแบบและรูปแบบที่ปรากฏในงานออกแบบตกแต่งภายใน

5.1.5 การศึกษาข้อมูลภาคเอกสารเกี่ยวกับรูปแบบลักษณะของงานออกแบบตกแต่ง ภายในรวมทั้งรูปแบบลักษณะของงานจิตรกรรมและงานประติมากรรมที่เป็นองค์ประกอบในงานตกแต่งภายในซึ่งปรากฏในประเทศแถบทวีปยุโรป เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศสและประเทศอิตาลี ในช่วงระยะเวลาซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จประพาสประเทศต่างๆ เหล่านั้น

5.2 ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม โดยการสำรวจพระอารามหลวงกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 แห่ง เพื่อศึกษารายละเอียดด้านต่างๆ ด้วยวิธีการดังนี้

5.2.1 สำรวจและบันทึกภาพข้อมูลเชิงกายภาพ ลักษณะของงานสถาปัตยกรรมของ พระอุโบสถเพื่อศึกษาลักษณะรูปแบบที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมซึ่งอาจมีผลต่อลักษณะงานออกแบบ ตกแต่งภายในพระอุโบสถ

5.2.2 สํารวจและบันทึกภาพข้อมูลเชิงกายภาพภายในพระอุโบสถ เพื่อศึกษาประเด็น ต่าง ๆ ดังนี้ ศึกษาลักษณะการใช้สอยพื้นที่ภายในพระอุโบสถ ศึกษารูปแบบงานออกแบบตกแต่งผนัง งานออกแบบ ตกแต่งฝ้าเพดานและงานออกแบบตกแต่งพื้นภายในพระอุโบสถ ศึกษาลักษณะรูปแบบ ของงานจิตรกรรม และงานประติมากรรมภายในพระอุโบสถ เนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในงาน ออกแบบตกแต่งภายใน พระอุโบสถ

5.3 สัมภาษณ์และสัมภาษณ์กลุ่มย่อย

5.3.1 สัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลพระอุโบสถ ในพระอารามหลวงกลุ่ม ตัวอย่างเพื่อสอบถามข้อมูลความเป็นมาด้านต่างๆ ซึ่งอาจเป็นข้อมูลร่วมที่ใช้ในการวิเคราะห์ เกี่ยวกับการออกแบบตกแต่งภายใน

5.3.2 การสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (Focus Group) จัดการสัมภาษณ์ย่อยโดยการเชิญ ผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน ดังนี้ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์สาขาศิลปกรรม และผู้เชี่ยวชาญด้าน ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

5.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

5.4.1 แบบบันทึกการสำรวจเกี่ยวกับลักษณะในงานสถาปัตยกรรมพระอุโบสถ แบบ บันทึก การสำรวจเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพภายในพระอุโบสถ และแบบบันทึกการสำรวจเกี่ยวกับ ลักษณะการใช้สอยพื้นที่ภายในพระอุโบสถในพระอารามหลวงกลุ่มตัวอย่าง

5.4.2 แบบบันทึกการสำรวจเกี่ยวกับองค์ประกอบต่างๆ ในงานออกแบบภายใน พระอุโบสถ เช่น ลักษณะของงานจิตรกรรม ลักษณะของงานประติมากรรม ลวดลายของงานปูนปั้น ที่ปรากฏในส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของงานออกแบบตกแต่งภายใน

5.4.3 แบบบันทึกการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลพระอุโบสถของ พระอาราม หลวงกลุ่มตัวอย่าง และแบบบันทึกข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะเชิงลึก จากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ ด้านประวัติศาสตร์ ในงานศิลปกรรมและงานออกแบบสถาปัตยกรรม

5.5 การวิเคราะห์และสรุปผลจากข้อมูลภาคเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม ประกอบกับข้อคิดเห็น จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง

6. สรุปผลการวิจัย

6.1 ปัจจัยที่มีผลต่อแนวความคิดในการออกแบบ ซึ่งเป็นที่มาของงานออกแบบตกแต่งภายใน พระอุโบสถในอารามหลวงทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์ ดังนี้

6.1.1 การเปลี่ยนแปลงแนวคิดคตินิยมอันเกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนา จากความเชื่อ คตินิยม แบบไตรภูมิโลกทัศน์ฐานเป็นคติแบบสังคมนิยม เป็นผลให้การแสดงออกต่องานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง ใน

พระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้งานศิลปกรรมประเภทจิตรกรรมและประติมากรรมนับเป็นองค์ประกอบหลักในงานออกแบบตกแต่งภายใน

6.1.2 การปรับเปลี่ยนแนวความคิดด้านการบริหารและพัฒนาประเทศโดย

1) การแสดงออกซึ่งการยอมรับ การเรียนรู้และการปรับตนให้สอดคล้อง กับ สังคมโลก ตะวันตกด้วยวิธีการต่างๆ โดย ทรงเสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ทั้งประเทศใกล้เคียงซึ่งเป็น ประเทศอาณานิคมตะวันตกและทรงเสด็จประพาสประเทศต่างๆ ในยุโรปด้วย อาทิ อิตาลี ฝรั่งเศส อังกฤษและเยอรมัน เป็นผลให้เกิดการเรียนรู้งานด้านศิลปกรรมและงานออกแบบภายในรูปแบบตะวันตก

2) การว่าจ้างชาวตะวันตกเข้ารับราชการในกรมกองต่าง ๆ เป็นผลให้เกิดการ เรียนรู้ด้านเทคนิควิธีการและรูปแบบอย่างใหม่จากชาวตะวันตกทั้งในงานด้านจิตรกรรม งานสถาปัตยกรรม และงานออกแบบภายใน

3) การสนับสนุนให้พระบรมวงศานุวงศ์และการเปิดโอกาสให้ชาวไทยมีโอกาส ศึกษาต่อยังประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป เป็นผลให้พระบรมวงศานุวงศ์ปรับเปลี่ยนรสนิยมไปสู่รูปแบบ ตะวันตกโดยแสดงออกในงานออกแบบพระอุโบสถที่มีการประยุกต์รูปแบบตะวันตก

4) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเมืองโดยการปรับผังเมืองการสร้างถนนและ การวางระบบสาธารณูปโภค เป็นผลให้เกิดการก่อสร้างอาคารสาธารณะที่มีรูปแบบตะวันตกและการ ผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีร่วมกับสถาปัตยกรรมตะวันตก

5) การให้ความสำคัญต่องานศิลปกรรมต่าง ๆ ทั้งงานจิตรกรรม งาน ประติมากรรม และงานสถาปัตยกรรม เป็นผลให้ข้าราชการชั้นสูงและพ่อค้าปรับค่านิยมให้ความสนใจ และการสนับสนุนงานศิลปกรรมด้านต่างๆ

6.1.3 การแสดงออกซึ่งความเป็นรัฐชาติ ความมีอธิปไตยเหนือดินแดนสยาม อย่างเป็นทางการ โดยการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการมีพระราชอำนาจในการปกครอง การใช้สัญลักษณ์ ต่างๆ สื่อความหมาย การใช้ตราพระราชลัญจกร “พระเกี้ยวยอด” การใช้เครื่องราชอิสริยาภรณ์ทั้ง 5 ตระกูลผ่านงานออกแบบตกแต่งภายในพระอุโบสถในพระอารามหลวงทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์

6.2 รูปแบบตะวันตกที่ปรากฏในการตกแต่งภายในพระอุโบสถของพระอารามหลวง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์นั้น ไม่ปรากฏความนิยมใน รูปแบบตะวันตกโดยเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งยังปรากฏการผสมผสานรูปแบบลักษณะไทยร่วมด้วย ดังปรากฏว่ารูปแบบสถาปัตยกรรม และงานออกแบบตกแต่งภายในพระอุโบสถของพระอารามหลวงใน ขอบเขตที่ศึกษานั้นมีการแสดงออกถึงการผสมผสานหลากหลายรูปแบบ ดังนี้

6.2.1 การผสมผสานรูปแบบและความหมายทางสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี โดยสถาปัตยกรรมยังคงสื่อความหมายเดิมและพื้นที่ใช้สอยภายในพระอุโบสถยังคงทำหน้าที่ใช้สอยแบบเดิม หากแต่มีการผสมผสานรูปแบบการออกแบบตกแต่งภายในแบบตะวันตกโดยไม่เฉพาะเจาะจงว่าเป็นรูปแบบ

ตะวันตกอย่างหนึ่งอย่างใด

6.2.2 ในงานออกแบบตกแต่งภายในซึ่งมีการนำเสนอเนื้อหาเรื่องราวด้านพระราชอำนาจในการปกครองและอำนาจอธิปไตยเป็นการสะท้อนแนวคิดการปกป้องอาณาเขตดินแดนได้นำมา ผสมผสานกับวิธีการนำเสนอความงามเชิงสุนทรียศาสตร์ตามรูปแบบตะวันตก

6.2.3 ในงานออกแบบตกแต่งภายในซึ่งมีการนำเสนอเนื้อหาปรัชญาทางศาสนานั้น ถูกลำนำ ผสมผสานกับการปรับเปลี่ยนแนวคิดคิดสู่ความเป็นปัจเจกนิยม โดยใช้เทคนิควิธีการนำเสนอ รูปแบบงานจิตรกรรมตามแบบตะวันตก

7. การอภิปราย

7.1 การปรากฏสัญลักษณ์เกี่ยวกับการมีพระราชอำนาจในการปกครองผ่านในงานออกแบบตกแต่งภายในพระอุโบสถในพระอารามหลวง ดังนี้

1) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม สัญลักษณ์ที่ปรากฏ คือ สัญลักษณ์อุณาโลม สัญลักษณ์อักษร “จ” อักษรย่อ “จปร” และตราพระราชลัญจกร “พระเกี้ยวยอด” ตำแหน่งที่ปรากฏในงานออกแบบภายใน คือ ชุ่มประตูทางเข้าหลัก ชุ่มหน้าต่างและการตกแต่งผนัง

2) วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร สัญลักษณ์ที่ปรากฏ คือ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ทั้ง 5 ตระกูล ตราพระราชลัญจกร “พระเกี้ยวยอด” ตำแหน่งที่ปรากฏในงานออกแบบภายใน คือ ชุ่ม ประตูทางเข้าหลัก ชุ่มหน้าต่างและฝ้าเพดาน

3) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม สัญลักษณ์ที่ปรากฏ คือ ภาพเขียนพระเจดีย์ สถาปัตยกรรมที่สำคัญในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ตำแหน่งที่ปรากฏในงานออกแบบภายใน คือ การ ตกแต่งผนัง

4) วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร สัญลักษณ์ที่ปรากฏ คือ ตราพระราชลัญจกรประจำ รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5 ตำแหน่งที่ปรากฏในงานออกแบบภายใน คือ บริเวณชุ่มพระประธาน

จากการศึกษาพบว่า มีการแสดงออกเกี่ยวกับพระราชอำนาจในการปกครองดินแดนและการแสดงออกถึงอำนาจอธิปไตยผ่านงานออกแบบตกแต่งภายใน โดยการใช้องค์ประกอบในงานจิตรกรรมและงานประติมากรรม ผสมผสานกับการผูกวลดลายตราสัญลักษณ์เกี่ยวกับพระราชอำนาจการปกครองและลวดลายแม่แบบที่ปรากฏในงานออกแบบภายในตะวันตกทั้งนี้ไม่ระบุตำแหน่งเฉพาะเจาะจงในการปรากฏตราสัญลักษณ์ เช่น บนผนัง บนฝ้าเพดาน หรือชุ่มประตูหน้าต่าง แต่เป็นการใช้องค์ประกอบร่วมของงานออกแบบภายในทั้งหมด

7.2 การศึกษารูปแบบตะวันตกที่ปรากฏภายในพระอารามหลวงทรงสถาปนาและปฏิสังขรณ์ ทั้ง 4 แห่ง คือวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร วัดเบญจมบพิตร ดุสิตวนารามราชวรวิหาร และวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร ในประเด็นต่างๆ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบในงานออกแบบตกแต่งภายในพระอุโบสถของพระอารามหลวง

ประเด็นศึกษาในงานออกแบบตกแต่งภายใน	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร	วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร
1. รูปแบบสถาปัตยกรรม	สถาปัตยกรรมไทยประเพณี	สถาปัตยกรรมไทยประเพณี	สถาปัตยกรรมไทยประเพณี	ปราสาทขอมผสมผสานสุนทรีย์ภาพแบบสถาปัตยกรรม บารอค
2. พื้นที่ใช้สอยภายใน	แบบไทยประเพณี	แบบไทยประเพณี	แบบไทยประเพณี	แบบไทยประเพณี
3. รูปทรงพื้นที่ภายใน	สี่เหลี่ยมผืนผ้าลักษณะเป็นโถงเดี่ยว ไม่มีเสา ร่วมใน	สี่เหลี่ยมผืนผ้าลักษณะเป็นโถงเดี่ยว มีเสา ร่วมใน	สี่เหลี่ยมซ้อนกัน ในแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้ และแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก	สี่เหลี่ยมผืนผ้าลักษณะเป็นโถงเดี่ยว ไม่มีเสาร่วมใน
4. การตกแต่งฝ้าเพดาน	แบบปิดโครงสร้างหลังคา รูปแบบนีโอคลาสสิก	แบบปิดโครงสร้างหลังคา รูปแบบนีโอคลาสสิก	แบบเปิดโครงสร้างหลังคา รูปแบบไทยประเพณี	แบบปิดโครงสร้างหลังคา รูปแบบนีโอเรเนซองส์
5. เนื้อหาของงานจิตรกรรมในงานออกแบบตกแต่งภายใน	เขียนสีลายดอกไม้สีทอง	เขียนสีลายดอกไม้ผสมผสานการผูกลายแบบตะวันตก	เขียนภาพพระเจดีย์แสดงแบบในรูปด้านผสมผสานภาพเขียนลายเทพพนม	เขียนภาพทศชาดก
6. รูปแบบวิธีการเขียนงานจิตรกรรม	1.พื้นหลังสีโมโนโทนแสดงแสงเงาแบบตะวันตก 2.มีการเชื่อมโยงระหว่างงานจิตรกรรมกับโครงสร้างสถาปัตยกรรม	1.ผสมผสานการผูกลายโดยใช้ลวดลายแบบตะวันตก	1.ภาพเขียนหลัก รูปแบบนำเสนอแบบตะวันตก 2.การใช้ลวดลายแบบไทยประเพณี โดยการนำเสนอแบบตะวันตก	1. ภาพเขียนแสดงรูปแบบตะวันตก 2.มีการเชื่อมโยงระหว่างงานจิตรกรรมกับโครงสร้างสถาปัตยกรรม

ตารางที่ 1(ต่อ) การวิเคราะห์ห้องศิลปะประกอบในงานออกแบบตกแต่งภายในพระอุโบสถของพระอารามหลวง

ประเด็นศึกษาใน งานออกแบบ ตกแต่งภายใน	วัดราชบพิธสถิต มหาสีมาราม ราชวรวิหาร	วัดเทพศิรินทราวาส ราชวรวิหาร	วัดเบญจมบพิตร ดุสิตวนาราม ราชวรวิหาร	วัดราชาธิวาส ราชวรวิหาร
7. ประติมากรรม ในงานออกแบบ ตกแต่งภายใน	1. ปูนปั้นลาย พรรณไม้ส่วน ประดับผนัง ผสมผสานลวด ลายแบบตะวันตก 2. ปูนปั้นตรา สัญลักษณ์ ประดับซุ้ม ประตูหน้าต่าง ผสมผสานการ ผูกลายพรรณ ไม้แบบตะวันตก	1. ปูนปั้นตรา สัญลักษณ์ ประดับซุ้มประตู หน้าต่างผสมการ ผูกลายพรรณไม้ แบบตะวันตก 2. ปูนปั้นประดับ ฝ้าเพดานเป็น ตราสัญลักษณ์ ผสมผสานการ ผูกลายพรรณ ไม้แบบตะวันตก	ไม่ปรากฏการนำ งานประติมากรรม มาใช้ในงาน ตกแต่งภายใน	1. ปูนปั้นประดับ ซุ้มพระประธาน แสดงมวลและ ปริมาตรงาน ปูนปั้นตาม แบบตะวันตก
8. การตกแต่งพื้น	หินอ่อนวาง ลายสลับลีแบบ ตะวันตก	หินอ่อนวาง ลายสลับลีแบบ ตะวันตก	หินอ่อนวาง ลายสลับลีแบบ ตะวันตก	หินอ่อนวาง ลายสลับลีแบบ ตะวันตก
9. การตกแต่งผนัง (ลักษณะเด่น)	1. เส้นโครงสร้าง มัดเสาเชื่อมโยง ฝ้าเพดาน 2. กรูหินอ่อน วางลายสลับลี บริเวณผนัง ส่วนล่าง	1. มีเสาอิงผนัง ในแนวเดียวกับ เสาร่วมใน 2. กรูกระเบื้อง เขียนสีลวดลาย ตะวันตก บริเวณผนัง ส่วนล่าง	1. การใช้กระจก ใสสีเหนือช่อง หน้าต่างรูปทรง โค้งแหลม 2. กรูหินอ่อน วางลายสลับลี ผนังส่วนล่าง 3. หินอ่อนประดับ ผนังได้ภาพเขียน ลักษณะแสดงการ เป็นกรอบของ ภาพเขียนทั้งการ วางสีสลับลีของหิน แบบตะวันตก	1. งานจิตรกรรม เขียนสีแบบ ตะวันตก 2. กรูหินอ่อน วางลายสลับลี บริเวณผนัง ส่วนล่าง

ตารางที่ 1(ต่อ) การวิเคราะห์องค์ประกอบในงานออกแบบตกแต่งภายในพระอุโบสถของพระอารามหลวง

ประเด็นศึกษาในงานออกแบบตกแต่งภายใน	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร	วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร
10. รูปแบบตะวันตกที่ปรากฏในงานตกแต่งภายใน	1.นีโอโกธิค (Neo Gothic) โดยการนำรูปแบบลักษณะเด่นของโครงสร้างฝ้าเพดานและลักษณะเสาแบบกอธิคมาใช้ในงานตกแต่งภายใน	1.นีโอคลาสสิก (Neo Classic) โดยการนำลักษณะเด่นของรูปแบบฝ้าเพดานและผนังมาใช้ในงานตกแต่งภายใน	1.นีโอโกธิค (Neo Gothic) ในงานตกแต่งผนังซุ้มโค้ง แหลมช่องแสง กระจกใสสี 2.นีโอ바로ค (Neo Baroque) ในการตกแต่งภาพเขียนบนผนังและ ลวดลายพื้น 3.อิตาเลียน บารอค (Italian Baroque) ลักษณะรูปทรงผนังอาคาร	1.นีโอเรเนซองส์ (Neo -Renaissance) ลักษณะของฝ้าเพดาน 2.นีโอบาร์อค (Neo Baroque) ด้วยลักษณะของการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังและ ความสัมพันธ์ของงาน ประติมากรรม

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบความเข้าใจเรื่องวิวัฒนาการและ รูปแบบงานออกแบบตกแต่งภายในสมัยรัตนโกสินทร์

8.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป ศึกษางานออกแบบตกแต่งภายในของอาคารอื่นๆภายใน พระอารามหลวงเพิ่มเติม

9. บรรณานุกรม

- ชัย เรื่องศิลป์. (2541). ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.
- ชาติรี ประภิตนนทการ. (2547). การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี. (2527). มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ.
- ผุศดี ทิพทัส. (2535). สถาปัตยกรรม ย้อนมองอดีต ฟินิจปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส.
- วิไลเลขา ถาวรธนาสาร. (2546). บริบททางประวัติศาสตร์กับพัฒนาการทางภูมิปัญญาไทยในสมัยต้น รัตนโกสินทร์. วารสารดำรงวิชาการคณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ 2 เล่มที่ 4. กรุงเทพฯ: ศิลปากร.
- สันติ เล็กสุขุม. (2544). ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

- _____ (2548). จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ความคิดเปลี่ยนแปลงการแสดงออกก็เปลี่ยนแปลงตาม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์. (2553). สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2480. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- Aldrich, Robert. (2015). France and the King of Siam, An Asian King's Visits to the Republican Capital. French: French History. Academic Journal Vol. 6, 225-239.
- Brigitte Hintzen-Bohlen. (2005). Art & Architecture Rome. Mönchengladbac. Germany: Könemann & Tandem Verlag GmbH.
- Fasoli, Vilma and Francesca B.Filippi. (2014). The penetration of Italian professionals in the context of the Siamese modernization. Rome: ABE Journal (Online), 5. Architecture beyond Europe.
- Toman, Rolf. (2008). History of Architecture. Indonesia: Paragon Books Ltd.